

UNIVERSITATEA „BABEȘ – BOLYAI”, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”

TEZĂ DE DOCTORAT – *rezumat*

*Mitropolitul Bartolomeu Anania, al Clujului –
predicator, catehet și pedagog de vocație*

Coordonator:

Pr. Prof. Dr. Vasile Gordon

Doctorand:

Pr. Lupaștean-Barfă Bogdan

Cluj-Napoca

2023

CUPRINS

Introducere	6
I. Propovăduirea Mântuitorului (scop, tematică, mijloace) – premisă pentru o „personalitate” și un cuvânt autentic	14
I.1. „Mergeți și propovăduiți Evanghelia la toată făptura” – kerigma apostolică.....	18
I.2. Predica și cateheza în contextul vremilor contemporane.....	20
I.3. Oratorul – între „persoană” și „personalitate”.....	26
II. Înaltpreasfințitul Bartolomeu Anania – personalitate plurivalentă a culturii românești	30
II.1. IPS Bartolomeu Anania în cadrul elitei culturale românești.....	31
II.1.1. Bartolomeu Anania, Arhiepiscop și Mitropolit al Clujului.....	45
II.2. IPS Bartolomeu Anania – figură marcantă a predicii românești.....	52
II.3. Opera literară a lui Valeriu Anania – izvor omiletic de „mâna întâi”.....	61
II.3.1. Poezia lui Valeriu Anania.....	62
II.3.2. Bartolomeu Anania – dramaturgul.....	65
II.3.3. Proza: roman, publicistică, eseu, jurnal, memorii.....	69
II.3.4. Idei omiletice novatoare din opera literară a Mitropolitului dezvoltate în propriile-i cuvântări.....	74
III. Bartolomeu Anania – elev, diacon, și arhimandrit orator	81
IV. Predicile părintelui Bartolomeu – arhitectura discursivă (genurile predicilor)	130
IV.1. Scrisori pastorale.....	130
IV.2. Predici duminicale.....	144

IV.3. Panegirice închinare sfinților.....	177
IV.4. Panegirice închinare Maicii Domnului – „Adormirea Maicii Domnului” – hramul Mănăstirii Nicula – studiu comparativ (2000, 2004, 2007).....	186
IV.5. Pareneze.....	203
IV.6. Particularitățile stilului omiletic al Înaltpreasfințitului Bartolomeu (arta narativă, arta discursivă).....	207
V. Bartolomeu Anania – catehet și pedagog de vocație.....	227
V.1. O viață – pedagog al neamului.....	231
V.2. Sfânta Scriptură – ediția jubiliară – capodoperă a culturii autohtone (limbă, teologie, pedagogie).....	237
V.2.1. Psalmul 142 – imagine a stilului.....	242
V.3. Mitropolitul Bartolomeu al Clujului – catehetul Dumnezeieștii Liturghii.....	249
V.3.1. „Unitatea credinței” în Sfânta Liturghie.....	253
V.3.2. Catehezele liturgice – expresie a unității limbii și a neamului românesc.....	259
V.4. Elemente „pedagogice” în scrierile literare ale lui Valeriu Anania.....	264
Concluzii.....	275
Bibliografie.....	280
Anexe.....	300

Cuvinte cheie: cuvânt, Bartolomeu, personalitate, teolog, oratorie, omilie, predică, cateheză, pedagogie, operă, cultură, analiză, stilistică

Cuvântul, scris sau verbalizat, este unul dintre codurile informaționale prin intermediul căruia oamenii, creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, comunică și se comunică unii altora, potrivit paradigmei Sfintei și Dumnezeieștii Treimi. Mijloacelor de comunicare în masă, care au luat un avânt semnificativ în cotidian, așa încât suntem provocați a ne obișnui din mers cu o nouă modalitate comunicațională, li se opune întrucâtva interacțiunea fizic-umană firească, dat ontologic, care, și cu sprijinul vădit al *cuvântului* rostit, poate genera cordialitate și apropiere sinceră între persoane. Tocmai din aceste motive, cuvintele rostite de către părintele Bartolomeu Anania, la înscăunarea întru demnitatea de chiriarh al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, se revelează perpetuu cu puterea de făptuire a unui testament:

„Protocolul prevede ca într-o asemenea împrejurare, noul ales, hirotonit și instalat să rostească o cuvântare scrisă, pe care și-a pregătit-o dinainte; voiam să fac acest lucru și l-am făcut. Cer însă de la Dumnezeu îngăduința să vă vorbesc *față către față*, pentru ca să ne privim în ochi; în măsura în care ochiul este oglinda sufletului, să ne privim în suflete. Este începutul cel bun, pe care va trebui să îl facem întotdeauna de acum înainte: să ne privim adânc în suflet. Numai așa se statornicește relația dintre păstor și turmă [...]. Va trebui să comunicăm unii cu alții pentru ca din această comunicare să se nască adevărata comuniune; turma să-și recunoască păstorul, prin glasul lui, iar păstorul să-și recunoască turma, prin glasul ei”¹.

Considerând că lumina nu trebuie pusă sub obroc, ci în sfeșnic, pentru a lumina pe cei din casă (*Mt* 5, 15), paginile prezentei lucrări de doctorat se doresc a fi o redescoperire și actualizare a puterii, dar și a frumuseții stilistice a cuvintelor rostite și rostuite față către față de un fin cunoscător și mânuitor al tainei slovelor alese, Mitropolitul Bartolomeu Anania al Clujului. În sensul celor amintite, am plecat de la o celebră conferință a IPS Bartolomeu, intitulată „Puterea cuvântului”, în cadrul căreia, spre final, autorul sugerează o ultimă ipostază a Logosului, și anume, „magia”, care îi conferă cuvântului credibilitate, autoritate precum și o evidentă forță persuasivă. Bineînțeles, „magia” cuvântului rostit întâlnit preponderent în literatură nu se va referi la vreun ritual păgân, ci, mai cu seamă, la puterea irezistibilă de atracție, de încântare, de fascinare.

---

¹ †Bartolomeu Valeriu Anania, „Începutul cel bun” – cuvânt rostit în Catedrala Arhiepiscopală din Cluj-Napoca, duminică, 7 februarie 1993, cu prilejul hirotonirii și instalării în vrednicia de Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, în †Bartolomeu Anania, *Apa cea vie a Ortodoxiei*, Renașterea, Cluj-Napoca, 2002, p. 13.

Cercetarea noastră prinde contur cu sprijinul câtorva lucrări de referință ale domnului profesor Lucian Vasile Bîgiu, ale doamnei profesor Nicoleta Pălimaru, cât și ale unor studii aprofundate ale părintelui profesor Vasile Gordon. Motivația noastră o constituie faptul că opera teologico-literară a IPS Bartolomeu Anania reprezintă pentru clerici și mireni deopotrivă o bogăție considerabilă, care se cere exploatată la justa-i valoare de către cei care își doresc a păși smerit pe „calea cea strâmtă” și, de multe ori incomodă, a Domnului nostru Iisus Hristos (*In* 14, 6).

Precum se cunoaște îndeobște, talentul oratoric nu este dar dumnezeiesc eminent, ci mai degrabă, rodul unor îndelungate incursiuni în tainele cunoașterii, care pot oferi învățacelului o paletă largă de abordări, precum și de metode care să conducă la dezideratul exprimat la unison de majoritatea tratatelor de specialitate: „luminarea minții, înduplecarea inimii și mișcarea voinței” auditoriului. De asemenea, subliniem necesitatea îndrumării din partea celor experimentați în domeniu. Astfel, Domnul Hristos, ucenicii Lui și urmașii acestora s-au adresat tuturor, au vorbit pe limba poporului, au folosit cuvinte și imagini comune, simple, din viața de zi cu zi a oamenilor; nu au ezitat să recurgă în cuvântările lor la o gamă variată de procedee stilistice și retorice, putând afirma cu tărie că, prin exemplul personal, întreaga lor viață pământească a fost o predică prin intermediul căreia au tâlcuit cuvântul lui Dumnezeu. Așadar, predica Sfinților Apostoli continuă în modul cel mai fidel predica Mântuitorului Hristos, crescând și dezvoltând un anumit limbaj bisericesc, care va fi împrumutat de toți slujitorii Sfintei Biserici, plămădită la Cincizecime.

În urma celor constatate și din puțina noastră experiență pastoral-misionară (17 ani), ne-am permis a propune spre meditație câteva condiții pentru eficientizarea și contemporaneizarea cuvântului rostit, pentru ca omilia și cateheza să-și recapete strălucirea și importanța de care cu toții avem nevoie în această lume tot mai reticentă, pe alocuri virulentă, la mesajul hristic: 1) pregătirea din școală; 2) valorizarea Sfintei Scripturi; 3) rugăciunea, meditația și studiul; 4) actualizarea; 5) cultura laică; 6) adaptarea; 7) predica și fapta.

Oratorul se găsește permanent între două paradigme, „persoană” și „personalitate”. Personalitatea nu este un dat ontologic, ea se clădește cu multă osteneală în timp, prin cultivarea virtuților, dar, în special, prin împrumut (exemplu personal). Se cunoaște și faptul că orice meserie bună se preia, așadar, se poate afirma că și o personalitate frumoasă se deprinde, se învață de la exemple demne de urmat: „Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri, care v-au grăit cuvântul lui Dumnezeu...” (*Evr* 13, 7). Fără a le neglija pe toate celelalte, ne-am îndreptat atenția cu precădere asupra însușirilor moral-duhovnicești, temelia pe care se clădește în timp adevărata

personalitate: sfințenia vieții, smerenia, discreția, discernământul sau dreapta judecată, bunul simț, inteligența emoțională, inteligența socială (empatia), simplitatea, decența și buna cuviință.

Una dintre personalitățile creștin ortodoxe cu „nume bun”, căreia Biserica în integralitatea sa, preoți și mireni, îi este profund recunoscătoare, a fost și va rămâne Înaltpreasfințitul Bartolomeu Anania, Mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, prin predicile, intervențiile, dar și prin vasta sa operă literară. Personalitate complexă și atipică, voce profundă cu ecouri puternice, deopotrivă dorită și temută, pe alocuri incomodă pentru unii dintre ascultători, inovator și nonconformist prin excelență, IPS Bartolomeu întregeste șirul „bărbaților adevărați” ai acestui neam oropsit. Și-a iubit cu loialitate țara și credința strămoșească pentru care a luptat și mărturisit în cele mai dificile timpuri (în plin regim totalitar-comunist), supus fiind unor chinuri greu de îndurat de către orișicine. Spre sfârșitul vieții, în tihna Mănăstirii Văratec, „bătrânul oștean” primește vestea înrolării. O nouă încercare cu titlul de provocare: alegerea și înscăunarea în demnitatea de Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, la vârsta de 72 de ani. O misiune de care s-a achitat cu mult succes, considerând-o de la bun început ca pe o luptă care presupune triumful. În cadrul unui sumar portret biografic am identificat plurivalența culturală a vrednicului de pomenire mitropolit, dar și amprenta personalității sale unice în cultura autohtonă trecută și contemporană. De la bun început s-a comportat ca un adevărat „paroh” al Eparhiei și al catedralei arhiepiscopale, dorind ca Biserica să nu mai fie izolată de cultură, clerul să-și diversifice activitățile pastorale potrivit cu nevoile societății, iar credincioșii să se implice activ în „taina fratelui”, înțelegând precis că numai împreună ne putem debarasa de sechelele trecutului individualist-comunist-ateu.

În cei 18 ani de arhierie Bartolomeu Anania a realizat lucruri cu adevărat însemnate: așezarea pietrei de temelie la peste 150 de biserici; revigorarea vieții monahale, prin înființarea sau reînființarea de mănăstiri sau schituri; organizarea a două noi protopopiate: Gherla și Cluj II; instituirea sectorului misionar-social; ctitorirea postului de radio *Renașterea*; intensificarea activității editoriale a revistei eparhiale *Renașterea*; înființarea unei noi reviste, *Tabor*, în care cultura să comunice fructuos cu religia; dezvoltarea unor relații bilaterale ecumenice cu Biserica Evanghelică-Lutherană din Württemberg, Germania, dar și crearea unui dialog pașnic cu Biserica Greco-Catolică unită cu Roma; reactivarea cercurilor preoțești, organizarea cursurilor de pregătire continuă a clericilor pentru obținerea gradelor profesionale; distincția „Crucea Transilvană” pentru mireni. A fost o voce auzită și în Sfântul Sinod, având întotdeauna propuneri legislative coerente

și bine argumentate în deplină concordanță cu nevoile imediate ale clerului și ale credincioșilor: alegerea clerului superior, neimplicarea clerului în politică, reactivarea comitetelor parohiale, înființarea unor comisii locale dar și naționale de bioetică, introducerea în biserică a cântării omofone uniformizate.

Personalitate complexă și completă: dramaturg, poet, scriitor de top, traducător și diortositor biblic remarcabil, teolog profund, arhieru model, pedagog și orator de renume, Arhiepiscopul și Mitropolitul Bartolomeu Anania ocupă un loc de frunte în galeria marilor oameni de cultură ai țării noastre, contribuind la educarea, creșterea și devenirea întru Hristos a fiilor Împărăției Cerurilor, atât prin opera cât și prin viața sa tumultuoasă.

Pe cerul Ortodoxiei românești strălucesc chipurile unor mari predicatori, care au urmat în faptă și-n cuvânt Învățătorul suprem, Mântuitorul Iisus Hristos și în acest fel s-au făcut pilde pentru toți cei chemați să mărturisească „vestea cea bună”. „Predicator harismatic” și nonconformist deopotrivă și în acest domeniu, IPS Bartolomeu al Clujului ocupă un loc însemnat în rândul marilor oratori, pe care i-a avut, îi are și îi va avea Biserica Ortodoxă Română. Am cutezat către o încadrare aleatorie a IPS Sale în elita celor care au mișcat întru lucrarea faptei, prin cuvânt, sufletele credincioșilor de-a lungul vremii, tocmai prin câteva elemente definiții ale rostirii bartolomiene, precizând că multe dintre predicile Înaltului nu au văzut încă lumina tiparului, majoritatea dintre ele regăsindu-se în format audio la fundația care îi poartă numele, administrată de părintele Bogdan Ivanov, moștenitorul testamentar al operei teologice a IPS Bartolomeu.

În perioada diaconatului Bartolomeu Anania a predicat în special în Catedrala Patriarhală din București, dar și în bisericile mănăstirilor prin care a trecut, a locuit o vreme sau pe care chiar le-a condus ca stareț (Toplița), dovadă în acest sens fiind câteva predici publicate în revistele bisericești ale Patriarhiei noastre, în jurul anilor '50.

Este de la sine înțeles că misionarismul practicat de Anania în S.U.A. a fost susținut în repetate rânduri de predici percutante, în cadrul slujbelor săvârșite printre comunitățile de români vizitate. Din această perioadă rămân grăitoare articolele sub formă de meditații sau chiar scurte predici uneori, publicate în revistele „americane”, *Noi și Credința*, adunate și republicate la Editura Limes, Cluj-Napoca, în două volume de publicistică. Chiar dacă timpul „retragerii”, petrecut la Mănăstirea Văratec a fost prolific pentru activitățile literare ale arhimandritului Bartolomeu, Sfinția Sa nu a neglijat niciodată contactul emoțional cu credincioșii din cadrul Sfintei Liturghii, cuvântul rostit la predică fiind apreciat, dorit și ascultat de întreaga obște a lavrei nemțene. Consacrarea în

arta oratoriei teologice a cunoscut-o prin instalarea ca Arhiepiscop, mai târziu mitropolit al Clujului. „Obligat” de natura misiunii asumate prin hirotonie să predice aproape la fiecare slujbă din timpul anului bisericesc, la sfințiri și resfințiri de Biserici, la evenimente ocazionale din viața tumultuoasă a cetății, IPS Bartolomeu și-a construit un renume care îl așează în rândul arhierilor cu un mesaj clar, concis, corect din toate punctele de vedere și receptat peste veacuri: Sfântul Mitropolit Varlaam al Moldovei, Sfântul Ierarh Antim Ivireanul, Sfântul Ierarh Andrei Șaguna, episcopul Grigorie Comșa al Aradului, PF Miron Cristea, Mitropolitul Nicolae Bălan, episcopul Vasile Coman, PF Justinian Marina, PF Iustin Moiescu, Mitropolitul Antonie Plămădeală. În viziunea Părintelui profesor Marius Ciobotă, fizionomia sa culturală l-a inclus într-un club elitist de predicatori „cu pretenții”, erudiți, literați (Gala Galaction, Ion Agârbiceanu sau Nicolae Steinhardt), unde *stilistica* ocupă un loc primordial în elaborarea și cuvântarea propriu-zisă a predicii.

Pentru a fi receptat în mod optim de către auditoriu, un discurs are nevoie de o prelungă plămădire, obținută cu răbdare și perseverență, urmând câțiva pași importanți, care sunt descriși, în tratatele de specialitate în general..

Deși văzută în anumite cercuri culturale ca fiind o activitate exclusiv umană, socială sau chiar misionară, predica este la rândul ei un discurs care, spre deosebire de celelalte cuvântări, îl are în centrul ei pe Dumnezeu Cel întrupat pentru mântuirea omului. Nu este un discurs oratoric obișnuit, deoarece trebuie în mod imperativ a se desfășura sub inspirația Duhului Sfânt, Cel Care le plinește pe cele cu lipsă, Dumnezeu Însuși alegând acest mod de a comunica adevărul revelat oamenilor („Mergeți și propovăduiți Evanghelia la toată făptura...” – *Mc* 16, 16; „nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Hristos Iisus, Domnul” – *2 Cor* 4, 5). Dacă majoritatea tratatelor omiletice amintesc de o dublă pregătire – generală și specială – pentru elaborarea unei predici credibile, noi ne vom referi în continuare la unul dintre aspectele pregătirii generale. În afara izvoarelor clasice, Revelația naturală, Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiție, scrierile Sfinților Părinți, un predicator bun, iubitor de cultură, dar și coparticipant la viața reală a credincioșilor, se va inspira și din literatura așa zisă „laică”, găsind aici un prețios material, valorificabil în folosul duhovnicesc al păstoriților săi.

Pornind de la afirmația PF Daniel de la înmormântarea IPS Sale: „Talentul său literar l-a ajutat să devină și un predicator talentat, care folosea adesea metafora sau expresia artistică pentru a sublinia legătura dintre credința creștină și viața cotidiană a omului din societate...”, am constatat,

necesitatea unui astfel de tezaur pentru omiletica românească, realizând cu bucurie că opera sa literară l-a transformat într-un misionar creștin ortodox printre intelectuali, care au putut înțelege legătura firească, naturală, dintre credință și cultură în istoria poporului român. Temele și ideile omiletice identificate în valoroasa operă literară a Mitropolitului Bartolomeu îl confirmă ca pe unul dintre cei mai respectați predicatori ai vremurilor noastre, fapt bine știut de toți clujenii, care duminică – de – duminică umpleau catedrala mitropolitană din Cluj pentru a-i auzi cuvântul. Un cuvânt greu, un cuvânt responsabil, trecut prin sită stilistică tocmai pentru a exprima lucruri cu adevărat esențiale și utile. Dacă potrivit lui Mircea Eliade sacrul este în opoziție cu profanul, scrierile și cuvântările IPS Bartolomeu ne dovedesc că sacrul interferează cu profanul și mai mult decât atât, profanul se poate sfinți prin sacru.

Așadar, creația literară a IPS Bartolomeu Anania constituie un izvor de mână întâi în elaborarea temeinică a multor predici, dăruindu-ni-se celor ce încercăm smerit să-i urmăm pilda, sub forma unui testament care, prin natura lui, se cere respectat.

Cu toate că Înaltul Bartolomeu însuși a reușit în cunoscutul volum *Cerurile Oltului* o aparentă delimitare între Val și Bart, între literat și teolog, printr-un dialog pedagogic de mare profunzime stilistică, niciodată nu vom putea identifica în interiorul aceluiași individ două personalități, care nu se tolerează una pe alta, sufocându-se sau lucrând una împotriva celeilalte. Toate laturile personalității unui om conlucrează ca exprimarea verbală și comportamentală a insului în societate să devină limpede, coerentă și responsabilă. Astfel, prin aceasta, fiecare la rândul-i poate agonisi un nume bun respectat, ascultat și de ce nu, reper pilduitor pentru generațiile de azi și mâine.

Iată că din această pricină și în cazul Mitropolitului Bartolomeu ca și a multor slujitori erudiți, nu putem separa creația literară de opera teologică, pentru că acestea se întrepătrund în chip armonios, oferindu-ni-se ca un tot unitar de o valoare incontestabilă. Se poate opina cu toată fermitatea că în ceea ce-l privește pe IPS Bartolomeu, opera sa literară constituie ambientul propice în care s-a crescut întru folosul slujirii oamenilor Bartolomeu Anania – oratorul. Am remarcat în subcapitolul anterior că literatura scrisă de IPS Sa poate fi un izvor veritabil de inspirație pentru predicatorii creștini din toate timpurile. Pentru ca această afirmație să fie credibilă, argumentată și încurajatoare am constatat în ce mod a influențat creația literară proprie cuvântările mitropolitului Bartolomeu, prin câteva idei forță pe care le-a mărturisit și individualizat ca nimeni altul în

predicile sale: *singurătate, lacrimă, Fecioara Maria, icoană, moarte, dor, apă și Duh, rânduială dumnezeiască, pământ și nostalgia după originar.*

Spuneam despre IPS Bartolomeu că nu a fost un predicator obișnuit, ci mai degrabă atipic, tocmai pentru că nu respecta rigorile pe care le impun manualele de specialitate și totuși acest minus l-a transformat în unul din cei mai apreciați cuvântători de Dumnezeu români și nu numai.

În cele următoare, printr-o analiză omiletic-stilistică (studii de caz/ studii comparative) pe baza unor grupuri de predici (scrisori pastorale, predici duminicale, panegirice închinare sfinților, panegirice închinare Maicii Domnului la „Adormirea Maicii Domnului” – hramul Mănăstirii Nicula, pareneze), reprezentând punctul focal, prin originalitatea exprimării, al cercetării noastre, am întregit tabloul particularităților stilului omiletic al IPS Bartolomeu (arta narativă, arta discursivă): 1) construcția „dramaturgică” a omiliei; 2) familiaritatea (identificarea) cu textul Sfintei Scripturi; cunoașterea din scoarță în scoarță a textului Dumnezeieștii Scripturi; 3) paralelismul biblic; 4) arta narativă (extraordinarul talent de a repovesti textul pericopei evanghelice); 5) introducerea „ex abrupto”; 6) cultura laică; 7) memorialistica; 8) limbajul, vocabularul, etimologiile; 9) deosebita grijă față de cei tineri, cărora le adresa cuvinte speciale.

Pentru Mitropolitul Bartolomeu Anania, omilia duminicală a fost modul cel mai potrivit de a se apropia sufletește de ascultătorii săi (nu la întâmplare a fost numit de pr. Bogdan Ivanov, „omul care aducea duminica”), reușind a le înțelege problemele și dilemele prin pătrunderea „mai la adânc” în gândirea umană. Totodată, predica este modalitatea prin care părintele Bartolomeu și-a etalat gândirea teologică profundă extrem de bine sistematizată și argumentată și trăirea sinceră, fără preconcepții, a vieții întru Hristos, cu scopul de a convinge auditoriul de autenticitatea și actualitatea mesajului propovăduirii hristice. Ne-am preocupat de analiza stilistic-literară a unor texte de predici, cu precizarea că în primă fază am recurs la omilii rostite sau scrise în perioada dinaintea numirii în scaunul arhiepiscopal de la Cluj-Napoca, iar ulterior omilii de după înscăunarea din anul 1993. În primul rând am căutat să analizăm predicile din punct de vedere structural, subliniind elementele constitutive, precum și mijloacele folosite în argumentare. De asemenea, cercetarea a continuat prin identificarea strategiilor de redactare și elaborare a textului predicilor nu doar prin semnalarea lapidară cu titlu taxonomic a figurilor retorice și a figurilor de stil specifice, ci mai cu seamă prin stabilirea impactului persuasiv pe care le-au avut acestea, în vederea argumentării progresive a temei alese. Cu alte cuvinte, prin intermediul unor explicații punctuale, am observat aportul artificiilor stilistice ale IPS Bartolomeu în dezvoltarea fluentă și

argumentată a discursului omiletic, ceea ce face ca predica să nu fie socotită doar o expunere literar-stilistică de mare valoare, în care autorul își poate face cunoscute opiniei publice abilitățile și cunoștințele generoase, fără a găsi ecou întru lucrare în sufletele ascultătorilor. Este meritul extraordinar al Mitropolitului de a nu fi exagerat niciodată în acest sens – cunoscându-i talentul nativ, putea să o facă oricând – în așa fel încât omiliile lui au fost ferite de prețiozități și exprimări inutile, doar de dragul de a vorbi elevat. Pentru a beneficia de un tablou complet și delimitat asupra strategiilor și a stilului omiletic, au fost alese spre analiză cuvântări aparținând tuturor genurilor omiletice. Un alt aspect inedit al prezentei cercetări este analiza comparativă a câte două omilii duminicale (*Umblarea pe mare, Bogatul nemilostiv și săracul Lazăr*) la o distanță de aproape jumătate de secol din punct de vedere al rostirii lor: pe de-o parte anii '50, iar pe de altă parte anii post hirotonie întru arhieru, cu scopul de a sublinia similitudinile, diferențele, dar mai ales stilul omiletic din anii tinereții în balanță cu acela din anii maturității, a senectuții. De asemenea, am considerat că nici panegiricile adresate Maicii Domnului în cadrul cunoscutului hram al Mănăstirii Nicula – județul Cluj nu pot fi analizate separat așa încât am întreprins un studiu comparativ, alegând trei ani diferiți pentru această predică atât de îndrăgită de părintele arhiepiscop, dar și de credincioșii prezenți „la Nicula, sus în deal”.

Partea finală a tezei face referire analitică la opera catehetică și pedagogică a Mitropolitului Bartolomeu Anania, cu o evidentă țintă exprimată încă dintru început: argumentarea calității de pedagog și catehet a IPS Sale. Sunt câteva realizări notabile în acest sens, care, potrivit cu valoarea lor inestimabilă, nu numai că merită atenția tuturor, dar pot stârni curiozitatea/ interesul altor cercetători spre întocmirea unor lucrări proprii acestui domeniu: diortosirea, traducerea și adnotarea textului sacru al Sfintei Scripturi, diortosirea și explicarea rânduiei Sfintei Liturghii și a câtorva rugăciuni din cultul nostru, tratatul de teologie a icoanei – „Cerurile Oltului...” –, aspecte specifice și practice de pedagogie întâlnite în scrierile literare etc.

Există în limbajul popular o zicere care ascunde mult adevăr și anume „viața bate filmul”, adică este mult mai complexă, plină de neprevăzut și suspans comparativ cu orice scenariu bine gândit și ticluit, fie el de teatru sau de film, așa încât realitatea implacabilă a vieții de zi cu zi se ridică deasupra tuturor așteptărilor și percepțiilor omenești.

În acest mod am putea descrie și trecerea prin viață a vrednicului oștean, Bartolomeu Valeriu Anania, care se constituie într-un veritabil manual (îndreptar) pedagogic, din care se pot extrage oricând lecții după lecții, aplicabile și în cazul trăirilor noastre cotidiene. Chiar dacă nu a

fost un pedagog în adevăratul sens al cuvântului (scrieri pedagogice, cateheze sau o carieră îndelungată în slujba catedrei, etc.), experiența vieții sale tumultuoase, opera literară și teologică îl plasează în lungul șir al cateheților pedagogi români creștini-ortodocși (Vasile Băncilă, Nicolae Iorga, G.G. Antonescu, Vasile Pârvan, Onisifor Ghibu, Petre Țuțea, Teodor M. Popescu, Simion Mehedinți Soveja, pr. Mihai Bulacu, pr. Dumitru Călugăr, pr. Ilarion Felea etc.).

Una dintre realizările de seamă din acest amplu areal pedagogic este diortosirea, traducerea și adnotarea textului Sfintei Scripturi, reprezentând și o împlinire a unei făgăduințe. După propria-i mărturie, IPS Bartolomeu a optat pentru o variantă de mijloc (între literaturizare și juxtaliniearitate) în care atât teologul cât și literatul să coexiste într-o deplină armonie, oferind cititorilor „un text suficient de fidel spre a permite exegeza și suficient de frumos spre a fi lecturat cu plăcere”, ajungând printr-o frecventă citire în văzduhul lui „a cunoaște”, deasupra lui „a ști” și „a înțelege”, acolo unde „cuvintele redevin Cuvânt (Logos) și eternitatea te îmbie la viață”², pentru că „viața veșnică aceasta este: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis” (*In* 17, 3). Totul este pus sub semnul rânduiei omenești, dar și al celei dumnezeiești: semnele de punctuație sunt folosite din belșug și aproape că nu ne putem obișnui cu ele după ce în edițiile precedente lipseau pe alocuri cu desăvârșire; valorificarea topicii cuvintelor sau a propozițiilor în cadrul exprimării frastice atât de generoasă în limba română pentru a da sens cât mai apropiat vorbirii sau scrierii inițiale; îmbunătățirea vocabularului Sfintei Scripturi, fie prin folosirea unor neologisme, fie prin reactivarea unor cuvinte înlăturate de-a lungul anilor din limbă. Cele aproape 8000 de note infrapaginale cumulate cu introducerile fiecărei cărți sau grupuri de cărți își propun să-i deschidă cititorului căi reale de acces spre adevărul textului, precum și deslușirea unor noțiuni lingvistice, arheologice, exegetice, geografice, istorice sau sociologice. O realizare cu totul specială a Bibliei Bartolomeu Anania o constituie diortosirea și reșezarea, nu numai grafică, în matca firească, a cărților poetice vechi-testamentare (*Iov, Psalmii, Proverbele, Cântarea Cântărilor, Eclesiastul, Plângerile lui Ieremia*, ca și unele din scrierile necanonice), cunoscut fiind faptul că în precedentele ediții sinodale textul acestora este așezat în pagină asemenea unei scrieri în proză, nicidecum versuri poetice. Pentru argumentarea celor enunțate, fără pretenția unei abordări exhaustive a subiectului, prin intermediul unui studiu de caz, am semnalat câteva îmbunătățiri stilistic-pedagogice pe care IPS Bartolomeu le aduce textului unui psalm destul

---

² †Bartolomeu Valeriu Anania, „Cuvânt lămuritor asupra Sfintei Scripturi”..., p. 8.

de cunoscut îndeobște din cadrul slujbei Utreniei, a sfințirii celei mici a apei sau a Paraclisului Maicii Domnului, Psalmul 142: „Doamne, auzi rugăciunea mea...”.

Tălcuirea și diortosirea textelor Sfintei Liturghii, concretizată într-un volum de o valoare incontestabilă, *Cartea deschisă a Împărăției...*, este urmarea firească a unui șir de cateheze liturgice duminicale (4 în anul 1999 și 12 ulterior, în 2004), care, împreună cu diortosirea și adnotarea Sfintei Scripturi (cu note explicative infrapaginale), îl descoperă pe ierarhul clujean ca pe un mare pedagog și catehet creștin al neamului românesc. Despre volumul rezultat în urma rostirilor catehetice din Catedrala clujeană, autorul afirma smerit că nu ar fi un manual de specialitate sau un tratat de teologie în general sau chiar teologie liturgică în special, însă după lecturarea atentă a lui realizezi imediat cât de necesară ar fi o asemenea lucrare învățământului teologic actual, care se grăbește de multe ori să pună cărțile cu adevărat folositoare doar la secțiunea „Bibliografia generală” a celorlalte scrieri. Cât despre faptul că unii sau alții au afirmat despre Bartolomeu Valeriu Anania că nu ar fi un teolog autentic sau pedagog creștin, dorim să-i provocăm să-și rezerve timp suplimentar, cu creionul în mână, pentru lecturarea profundă și atentă a operei, însoțită, bineînțeles, de Sfânta Scriptură, ediția jubiliară. Suntem convinși de faptul că dacă se vor depăși opiniile preconcepute vor descoperi bucuria multitudinii de argumente pentru a susține umila noastră încercare din aceste câteva rânduri așternute pe hârtie. Catehezele sunt menite a descoperi cititorului „unitatea credinței” în cadrul Dumnezeuieștii slujbe, precum și unitatea limbii și a neamului românesc.

Vădite aspecte pedagogice regăsim și în scrierile literare, mai cu seamă în volumul „Cerurile Oltului...”, realmente primul manual autohton de pedagogie și teologie a icoanei. Rândurile dialogate între Val – literatul și Bart – teologul, de o profunzime și frumusețe stilistică rar întâlnite, l-au consacrat ulterior pe Bartolomeu Valeriu Anania ca pe un însemnat specialist teolog al iconografiei de sorginte bizantină.

Mitropolitul Bartolomeu Valeriu Anania, al Clujului, constituie pentru vremile de ieri și de astăzi un veritabil reper, precum și o personalitate complexă prin anvergura activității desfășurate pe plan administrativ, pastoral-misionar și omiletic-pedagogic. Ca arhiepiscop și mai apoi mitropolit al Clujului, IPS a sancționat întotdeauna derapajele de orice fel ale societății în general și ale politicianilor sau ale slujitorilor Bisericii Ortodoxe în special, considerând că funcția de conducere nu înseamnă nicidecum autoritate dictatorială, ci mai degrabă slujire smerită în duhul iubirii frățești. Viața lui tumultoasă, zbuciumată și deloc banală este dovada faptului că o

personalitate emblematică se „lămurește” devenind model prin focul multor încercări, renunțări și suferințe.

Înaltpreasfințitul Bartolomeu a știut ca nimeni altul să adune în deplină unitate și colaborare toate componentele personalității sale, punându-le la treabă în vederea obținerii aceluiași rezultat de calitate. Astfel, dacă ne gândim numai la dialogul dintre Val (eriu) și Bart (olomeu) din *Cerurile Oltului*, dintre laic și teolog, sau la modul cum își semna operele literare (Valeriu Anania) și pe cele teologice (Bartolomeu Anania, Bartolomeu Valeriu Anania) se poate concluziona că Mitropolitul Bartolomeu a întruchipat în mod fericit împreună-lucrarea dintre scriitorul prolific – om de cultură și teologul fin al nuanțurilor și asocierilor și chiar dacă nu și-a propus, IPS sa a trecut prin toate treptele ierarhiei bisericești, acest fapt întregind complexitatea personalității sale.

Prin prezenta cercetare am încercat să descoperim personalitatea complexă și, în același timp, să analizăm, în special din punct de vedere stilistic, opera omiletică, catehetică și pedagogică a IPS Părinte Bartolomeu Anania. Pentru îndeplinirea obiectivelor fixate s-a mizat pe o cercetare amănunțită a operei omiletice „Bart-olomiene”, dar și a operei literare „Val-eriene”, în cadrul cărora pot fi remarcate cugetări, teme și idei novatoare ale părintelui, într-o veritabilă bogăție teologică, emoționând atât ascultătorii, cât și cititorii prin originalitatea expunerii și a exprimării.